

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Eripedagoogika õppekava

Anita Rohtla

11-16-AASTASTE PÕHIKOOLI ÕPILASTE UIMASTITARVITAMINE JA HOIAKUD
UIMASTITARVITAMISE JA UIMASTITARVITAJATE SUHTES

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Kristi Kõiv

Läbiv pealkiri: Õpilaste uimastitarvitamine ja hoiakud

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: Kristi Kõiv, PhD

.....

(allkiri ja kuupäev)

Kaitismiskomisjoni esimees: Pille Häidkind, PhD

.....

(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2014

Sisukord

Sissejuhatus	3
Teoreetiline ülevaade	4
Teoreetilised lähtekohad	4
Uimastitarvitamise ning hoiakute uimastitarvitamise ja uimastitarvitajate suhtes	5
Töö eesmärk ja hüpoteesid	9
Metoodika	10
Uuringu disain	10
Uuritavad	11
Mõõtevahendid ja andmeanalüüs	11
Tulemused	14
Alkoholi, tubakat ja narkootikume proovinud õpilaste hulk	14
Alkoholi, tubakat ja narkootikume proovinud õpilaste keskmine vanus	15
Hoiakud uimastitarvitamise suhtes	15
Uimastite tarvitamine õpilaste seas	18
Hoiakud uimastitarvitajate suhtes	19
Arutelu	21
Kokkuvõte	24
Summary	26
Tänuõnad	27
Autorsuse kinnitus	28
Kasutatud kirjandus	30

Sissejuhatus

Uimastite levik pole Eesti elanikkonna hulgas enam uudne nähtus. Veel enam, et alkoholi, tubaka ja narkootikumide tarvitamine on alates 1990-aastatest on järjest sagenenud ja seda eriti noorte seas ning jätkab sama tendentsi. Noorukid on enim ohustatud riskigrupp, kes on oma noore ea, välja kujunevate hoiakute ning sotsiaalsete rollidega katsetamisega „kombivad“ keelatud-lubatud käitumise piire. Allaste (2000) märgib, et väljakujunemata väärtushinnangute süsteemiga noored on „vastuvõtlikud kõigele huvitavale, ei suhtu ühiskonna piirangutesse alati tõsiselt või ei pea neid piisavalt oluliseks“ (lk 8).

Mousavi, Garcia, Jimmeforsi, Archeri ja Ewald-Kvisti (2014) uurimusest selgub, et noorte positiivsed hoiakud uimastite suhtes ennustavad uimastitarvitamist tulevikus. Noorukite uimastitarvitamist ja uimastitarvitajatega seotud hoiakuid on vaja uurida, et ennustada võimalikku uimastiproovimis- ja kasutamisohtu noortel ning teada, milliseid ennetussamme on vaja teha. See loob eelduse ja annab teadmised efektiivsete ennetusprogrammide, selgitustöö ja vaba aja sisustamise võimaluste loomiseks, mis hõlmaksid ning mõjutaksid noorte uimastite proovimist ja tarvitamist mõjuvaid aspekte nagu kultuur, sõbrad, vanemad ja huvitegevus.

Uurimustöö eesmärgiks on võrrelda emotsionaal- ja käitumisprobleemide ja mitteprobleemsete õpilaste uimastitarvitamist ning hoiakuid uimastitarvitamise ja –tarvitajate suhtes. Eesmärgi saavutamiseks teostati uurimus, kus kasutati ankeetküsimustikku, millega uuriti kahe grupi õpilaste uimastitarvitamist ning hoiakuid uimastitarvitamise ja –tarvitajate suhtes.

Töös esitatakse teema teoreetiline ülevaade koos varasemate uurimustega ja kirjeldatakse töö metoodikat. Seejärel esitatakse uurimuse tulemused ning arutelu, milles interpreteeritakse tulemusi.

Teoreetiline ülevaade

Teoreetilised lähtekohad

„1980-ndate keskel tabas Eestit nn. nuusutamise laine, lapsed ja noored katsetasid liimide, lahustite, bensiini jne aurude toimet nende sissehingamisel“ (Kraav, 2001, lk 80). Lisaks sellele täheldavad mitmed uurijad (Abel et al., 2003) 1990-aastatel inimeste seas ka koduse moonitee ja marihuaana tarvitamist, millele järgnes sama kümnendi keskel järsk narkoturult saadavate uimastite valiku suurenemine.

Varasematest uurimustest (Hansson, 2004, viidatud Abel et al., 2005 j) selgub, et 2003. aastal oli uimastiproovijate hulk (14%) 18-69-aastaste Eesti elanike seas võrreldes 1998. aasta (6%) andmetega kasvanud. Allaste (2008) toob üleeuroopalisest noorte uimastikäitumise uuringu ESPAD Eesti andemetest esile, et alates 1999. aastast kasvas võrreldes teiste Euroopa riikide keskmisega Eestis alkoholi ja tubakatooteid tarvitavate õpilaste hulk hüppeliselt. Uuringu raportis on toodud, et 2003. aastal viimase aasta jooksul joores olnud noori oli 68%, mis on 13% rohkem kui 1999. aastal (55%) ja 15% enam, kui Euroopas keskmiselt. Kui illegaalsete uimastite kasutus oli eelnimetatud ajavahemikus stabiilseks jäänud, siis kanepitoodete kasutamine Eestis oli võrreldes Euroopaga kasvanud. Sellele viitas ka uimastite kättesaadavuse kiire kasv 2003. aastaks. Allaste (2008) andmetel olid „narkootikumid Eestis kättesaadavamad kui keskmiselt mujal Euroopas“ (lk 12).

Allaste viitab varasemate uurimuste autoritele (Gilbet, Collins 1997; Morgan et al. 1999, viidatud Allaste 2001 j), kelle väitel sõltub noorte inimeste uimastite esmatarvitamine ja korduv kasutamine neid ümritsevatest kultuurilistest tõekspidamistest inimestest ja internaliseeritud hoiakutest.

Antud uurimustöös kasutatakse termineid *uimastid* ja *hoiakud*, mille sisu on järgnevalt ka selgitatud. Kiive ja Saat (2004) defineerivad uimasteid, kui psühhoaktiivseid aineid, mis mõjutavad psüühikat ning mida on võimalik kuritarvitada. Uimastite kasutus võib olla, kas seaduste poolt piiratud või hoopis piiramata. Nimetatud uurijad toovad välja, et uimastite alla kuuluvad narkootikumid (illegaalsed uimastid), alkohol, tubakas, kohv liimid, aerosoolid ja mitmed erinevad lahustid.

Seppä (2000) kirjutab, et hoiakuteks peetakse „inimese jaatavat või eitavat suhtumist asjasse või asjaoludesse... Hoiakute areng on tihedalt seotud isiku oma elukogemuste, perekonna väärtushinnangute ja ümbritseva kultuuriga“ (lk 87).

Uimastitarvitamise ning hoiakute uimastitarvitamise ja uimastitarvitajate suhtes

Viimaste aastakümnete uimastitarvitamise tõusutendentsi valguses on hakatud läbi viima üha rohkem ja mitmekülgsemaid uimastialaseid uuringuid nii Eestis kui välismaal. Seal hulgas on ka uimastite tarvitamist ja uimastitarvitajaid puudutavate hoiakute uurimine, mis on Allaste (2011) järgi oluliseks võtmekohaks ennetustöö planeerimisel ja läbiviimisel värske olukorraülevaate abil. Järgnevalt on toodud välja mõned teemakohastest uurimustest, mis on ilmunud nii Eestis kui välisriikides.

Naruski (1996) andmetel on Eesti alates 1993. aastast ühinenud Euroopa Kooliõpilaste Alkoholi ja Narkootikumide Kasutamise Küsitlusuurimusega (ESPAD), mille raames püütakse luua nelja aasta tagant läbiviidava küsitluse tulemuste abil 15-16-aastaste noorte uimastikäitumist kajastav andmebaas. Eesti osales esimest korda 1995. aastal 21 ja 2011. aastal 40 teise riigi seas nüüdseks põhjalikus ESPADi uuringus uimastite kasutamist, tarvitamisega seonduvate probleemide ja hoiakute uurimisel (*The 2011 ESPAD Report...*, 2011). Niisugune laiahaardeline uurimus võimaldab erinevate riikide uurijatel omavahel tulemusi ja hetkeolukorda võrrelda ning luua või tõhustada oma uimastipoliitikat.

Nüüdseks on Eestis uurimust läbiviidud 1995., 1999., 2003., 2007. ja 2011. aastal. Allaste (2011) toob välja, et Eesti noorte alkoholi ja tubaka tarvitamine on 2003. ja 2007. aastal nii Eestis kui Euroopas vähenenud, kuid samas on illegaalsete uimastite kasutus jäänud muutumatuks. Nii 2003. kui 2007. aastal on uimastikasutus Eestis võrreldes Euroopaga keskmisest kõrgem. Nii viimase aasta jooksul alkohoolijooobes olnud (2007. a Euroopas keskmiselt 39%, Eestis 42%) kui suitsetamist proovinud noori (2003. a 77% ja 66%, 2007. a 75% ja 59%) oli rohkem kui Euroopas keskmiselt. Samuti näitavad kanepitoodete kasutuse andmed tõusu. Võrreldes 1999. aastal Eestis alla Euroopa keskmise olnud kanepiproovijate hulgaga on 2003. ja 2007. aastal Eestis kasvanud esmatarbijate protsent vastavalt kuni 23-ni ja 26-ni (Euroopas keskmiselt 21% ja 19%). Samuti väidab Allaste (2011), et Eesti õpilased proovivad kanepitooteid rohkem kui Skandiaavia ja teiste Baltimaade noored, mis näitab Parkeri järgi (1998, viidatud Allaste, 2011 j) noorte leebemat suhtumist kanepitarvitamisse.

Allaste (2011) juhib tähelepanu, et võrreldes möödunud aastate uurimustega on tubaka proovimine ja regulaarne suitsetamine poistel langenud (1999. aastal 60%, 2011. aastal 48%) ja tüdrukutel (1999. aastal 37%, 2011. aastal 42%) palju sagedasemaks muutunud. 2011. aasta uurimus näitas, et 73% õpilastest on tubakat proovinud ja 18% suitsetab regulaarselt. Tubaka proovimisega tehakse algust 12-aastaselt ning regulaarselt hakatakse suitsetama 13-aastaselt. Uuringust selgub, et kolmandik õpilastest proovib lahjemat alkoholi enne 12. eluaastat ja kangemat 14-aastaselt (22% poisse ja 25% tüdrukeid). Tüdrukud tarvitavad

alkoholi sama sageli kui poisid. Lisaks selgus ka, et noortel seostub alkoholi tarvitamine positiivsete tagajärgedega. 77% õpilastest arvas, et alkohol muudaks nad lõbusamaks, 61% arvas, et lõdvestaks, muudaks sõbralikumaks (62%), õnnelikumaks (50%) ja aitaks unustada mured (56%). Tüdrukute ootused alkoholi suhtes olid positiivsemad, kui poistel. Ka illegaalsete uimastite tarvitamine on kasvanud 7%-lt (1995. aastal) 32%-le (2011. aastal). Sugude lõikes on narkootikumide proovinud enam poisse (36%) kui tüdrukuid (27%). Enamasti prooviti narkootikumide vanusevahemikus 12-15-aastat, kuid täpseid andmeid uuringu küsimustik ei võimaldanud.

Kraavi (2001) Eestis, Soomes ja Venemaal (Pihkvas) läbiviidud uurimus 12-15-aastaste õpilaste uimastikäitumisest, hoiakutest ja õpilaste hinnangul nende vanemate hoiakutest uimastite suhtes näitas, et koolinoorte suhtumine alkoholi, tubaka ja narkootikumide tarvitamise „lubatavusse on märksa positiivsem kui nende vanematel“ (lk 98) ning suitsetamise sagedus sõltub vanematele omistatud hoiakutest. Eesti õpilaste seas on võrreldes Soome ja Venemaaga kõige vähem õpilasi, kes pole alkoholi kordagi proovinud (Eestis 19%, Soomes 32,4% ja Venemaal 31,8%). Samas uuringus tõi Kraav (2001) välja ka tööga, et kui narkootikumide proovimise sageduses maade vahel olulisi erinevusi polnud, siis narkootikumide proovimise motiveeritus erines riigiti ja ületas narkootikumide juba proovinud ja enam mitte soovivate noorte hulga. Eesti õpilastest, kes polnud veel narkootikumide proovinud, kuid soovisid seda teha, oli poisse 7,2% ja tüdrukuid 15,1%. Kraav (2001) toob välja, et võrreldes Soome ja Venemaaga on Eesti noorte teadmised uimastite mõjust ja lubatavusest napid.

Kraav viitab uurijatele (Coggans, McKellar, 1995, viidatud 2001 j), kelle arvamusel tarvitavad noored alkoholi oma sõprade toetusel, õhutusel ja heakskiidul ja mitteeakaaslaste surve tõttu. Noorte enda poolt valitud sõprade seltskonnas ja gruppides mõjuvad noortele üksteise hoiakud, uskumused, mis suunavad neid uimasteid tarvitama. Sageli on uimastite proovimine Saarto sõnul (Saarto, 2000, viidatud Kõiv, 2001 j), kas üksinda või grupis seotud ka huvitegevuse ja hobide puudumisega, mille asemel on hoopis uimastitega katsetamine.

Eik (1997, viidatud Kraav, 2001 j) kirjutab, et kergesti haavatavad, tundlikud inimesed on psüühilistel põhjustel uimastite suhtes vastuvõtlikumad. Granströmi ja Kuoppasalmi (2000, viidatud Kraav, 2001 j) arvates ennustab inimese sõltuvust uimastitest just madal enesehinnang ja minatunnetus. Nendele uurijatele lisandub Eik (2000, viidatud Kraav, 2001 j), kes väidab, et uimastid aitavad negatiivse mina-pildiga inimestel tulla toime negatiivsete tunnetega, sisemise ebakindluse ja suhtlemisraskustega.

Lisaks ESPADi üleeuroopalises uuringus osalemisele, võttis Eesti osa ka Euroopa Komisjoni tellitud uuringust 2008. aastal Flash Eurobarometer “*Young People and Drugs*” (nr 233) ja 2011. aastal Flash Eurobarometer “*Youth attitudes on drugs*” (nr 330). Uurimus viidi läbi telefoniküsitlusega 27-s Euroopa Liidu riigis, millega uuriti 15-24-aastaste noorte inimeste teadmisi uimastite kättesaadavusest, võimalikest tarvitamisega kaasnevatest terviseriskidest, hoiakutest uimastitarvitamise suhtes ning hinnangut uimastipoliitika efektiivsusele. 2011. aasta uurimusest (vt Flash Eurobarometer „*Youth attitudes...*“, 2011) selgus, et noored ei pidanud ka vaatamata alaealistele keelatud alkoholi (81%) ja tubaka (82%) hankimist keeruliseks. Üle 90% noortest hindas regulaarset kokaiini, ecstasy ja kanepi tarvitamist tervisele väga kahjulikuks ning mõnekordsel kasutusel kahjulikuks kuni 60%-l küsitletutest. Seevastu ei pidanud 30% noortest aeg-ajalt kanepi tarvitamist riskantseks ja 14% vastanutest ei näinud selles üldse kahjulikkust. Regulaarse alkoholi tarvitamise kahjulikkusest ja kõrgest terviseriskist oli teadlik 91% õpilastest, kuid päriselt nägi sagedases alkoholi tarvitamises ohtu vaid 57% vastajatest. Uuringuga uuriti noortelt, kas ja millised uimastid peaks ühiskonnas keelustama. Noorte arvates peaks jääma edapidigi keelatuks heroiin (96%), kokaiin (94%) ja kokaiin (92%). Kanepi osas on aga inimeste arvamus muutunud. Kui 2008. aastal soovis 67% noori kanepi kasutamise keelustamist, siis 2011. aastaks langes kanepi vastaste noorte inimeste hulk 59%-le. Alkoholi ja tubaka kasutamise piiramist sooviti ka edaspidi ning vaid väike osa vastanutest soovis alkoholi (16%) ja tubaka (19%) seadusega piiramatut kasutusvõimalust.

Põhja-Iirimaal viiakse iga kolme aasta tagant üldhariduskoolides 11-16-aastaste õpilaste seas uuring YPBAS (The Young Persons' Behaviour and Attitudes Survey), millega uuritakse õpilaste käitumist ja hoiakuid erinevate eluvaldkondade suhtes. Küsitlusi viiakse läbi alates 2000. aastast ning nüüdseks on uuringut teostatud aastatel 2003, 2007, 2010 ja 2013. Lisaks uimastikasutamise hoiakute uurimisele on palutud õpilastel avaldada arvamust ka näiteks liiklusohutuse, doonorluse, raamatukogude, turvalisuse, lähisuhtevägivalla jms suhtes (YPBAS *Technical Report*, 2013).

Uuringu tulemustest (YPBAS *Topline Results*, 2013, YPBAS, 2012) selgus, et 86% küsitletud 11-16-aastastest õpilastest ei ole kunagi suitsetamist proovinud. Vastamise hetkel suitsetas igapäevaselt 20,4% (2010. aastal 7%, 2007. aastal 8% ja 2003. aastal 11%) õpilastest ning 62,2% ei suitsetanud. Sagdaseimad tubaka proovimise põhjused olid suitsetav sõber (52,4%), suitsetama innustav sõber (16,7%) ja kerge ligipääs tubakatoodetele (19,3%). 77,7% õpilastest vastas, et sooviksid suitsetamise maha jätta (2010. aastal 51%). Õpilased olid suitsetamise kahjulikkusest teadlikud ega suhtunud positiivselt. Samuti ei nõustunud suurem

osa vastajatest osaga pakutud väidetest, kuidas suitsetamine võib inimesele mõjuda (nt aitab kergemini sõpru leida, kaalu langetada, rahustada, enesekindlamaks muutuda jne). Järgmiste väidetega nõustujaid oli kõige rohkem. Väitega „alkohol rahustab“ nõustus 27,9% õpilastest, „alkohol teeb tuju paremaks“ 18,8%, „suitsetamine aitab kaalu jälgida“ 11,2%, „suitsetajad on igavamad kui mitteduitsetajad“ 28,3%, „suitsetajad käituvad mitteduitsetajatega karmimalt“ 31,3%, „suitsetamine on sõltuvusttekitav“ 85,9%.

Alkoholi esmaproovimise küsimusele vastas 61,3% õpilastest eitavalt. 2010. aasta uuringust selgus, et 46% õpilastest on tarvitanud alkoholi. See on märksa vähem kui 2007. (60%) ja 2003. aastal (55%). Tulemustest selgus, et 40,9% õpilastest on üsna teadlikud ja 34,5% väga hästi teadlikud alkoholi kasutamise riskidest tervisele. 72,6% õpilastest vastas, et uimastiharidus on neid veennud alkoholist hoiduma ja 82,8% õpilastest väitsid, et saavad alkoholi puudutavat infot koolist ja 64,7% noortest kuulevad sellest vanematelt.

Narkootikumidetarvitamise riskidest on väga hästi teadlikud 33,3% vastajatest. Küsimusele, kas uimastiharidus koolis on pannud narkootikumidest keelduma, vastas 88,6% noortest jaatavalt. Tulemustes oli märgitud ka see, et enamus infot uimastitest jõuab nooreni kooli (81,1%), vanemate (55,6%) ja televisiooni (42,6%) kaudu. Küsimusele, kellega koos tarvitati viimati narkootikume, vastasid õpilased, et nad tegid seda koos sõbraga (25,6%), mitme sõbra seltskonnas (22,8%) või kellegi teisega (15,8%). Tulemustest oli näha, et enamjaolt suhtusid õpilased uimastitarvitamisse eitavalt.

Teadmisi uimastitest, hoiakuid ning uskumusi uimastitarvitamise ja -tarvitajate kohta uuriti 1998. aastal mitme uurija (Bryan, Farrell, Moran, O'Brien, 2000) poolt üleriigilise uurimusega Iirimaal. Küsimustikule vastas üleriigiliselt 1000 juhuslikult valitud inimest vanuses 18-99 aastat. Uurimusega sooviti teada saada, millesed on inimeste teadmised uimastitest, teadlikkus uimastite kahjulikkusest, hoiakud uimastitarvitamisse ja uimastitarvitajatesse ning kuidas hinnatakse kehtivat uimastipoliitikat. 77% kõikidest vastajatest ja 66% 18-29-aastastest vastajatest olid teadlikud, et uimastid olid tervisele kahjulikud. 53% uuritavatest arvas, et noorte eksperimenteerimine uimastitega on tavaline. 66,4% vastanutest tunnistas, et uimastitarvitajad hirmutavad ja tunduvad ohtlikud (52,5%) neile ning 71,1% neist väldiks kokkupuuteid uimastitarvitajatega. 58% 18-29-aastastest ja 82% 66-99-aastastest vastajatest arvasid, et nad väldiksid uimasteid tarvitavat isikut. Tulemustest selgus ka, et 56,9% vastanute arvates jääb uimasteid tarvitavatel inimestel oma uimastisõltuvuses süüdistada vaid ennast. Seejuures arvas nii rohkem vanemaid kui nooremaid inimesi. Sama väitega nõustus ka 60,5% madalama haridustasemega vastanutest, samas kui 42% küsitletutest tundsid uimastitarvitajatele nende uimastisõltuvuses kaasa.

Samuti selgus tulemustest, et inimesed, kes tunnevad kedagi, kes tarvitab uimasteid, suhtuvad sallivamalt, pelgavad ja väldivad uimastitarvitajaid vähem kui need, kelle tutvusringkonnas uimastitarvitajaid pole. 26%-l vastanutest oli mõni uimasteid tarvitav tuttav inimene. Uurijad juhtisid tähelepanu sellele, et negatiivsed hoiakud, mis avalduvad eelarvamustena, mõjutavad käitumist, võivad tõrjuda juba niigi marginaliseerunud uimastitarvitajaid ja takistada neid abi otsimast.

Eelpool toodud uurimustes (*The 2011 ESPAD Report...*, 2011, Kraav, 2001, YPBAS *Topline Results*, 2013, Bryan, Farrell, Moran, O'Brien, 2000) oli lisaks uimastitarvitamisele uuritud ka õpilaste suhtumist uimastitesse, täiskasvanute hoiakuid uimastitarvitajatesse, mis on väga oluline teave planeerimaks edasist ennetustegevust ning kooli ja/või riiklikul tasandil uimastipoliitikat. Infost uimastite levikust, tarvitamisest ja hoiakutest nii uimastitesse kui uimastitarvitajatesse on abi eelkõige koolidel, kelle võimuses on mõjutada õpilasi vahetult uimastihariduse tundides, kooliprojektide ja -üritustega, õpetades neile Kulli, Kõivu ja Saadi (2004) järgi uimastihariduse kolme põhielemendi printsiipe, milleks on uimastialased teadmised, oskused uimasteid puudutavates olukordades toime tulla ja omandada uimastialased hoiakud. Nagu näitas ka YPBAS 2013 (*YPBAS Topline Results*, 2013) uuring, siis 81,1% uimastialasest infost jõuab noorteni kooli kaudu. Ka antud uuringuga uuriti õpilaste uimastitarvitamist ja suhtumist uimastitesse ning nende tarvitajatesse. Sellest uuringust oleks eelkõige kasu küsitluses osalenud koolidele, kes saaksid ülevaate oma õpilaste uimastikäitumisest ja hoiakutest. See võimaldaks ka neil vajalikud sammud astuda ja vajadusel teha parandusi kooli uimastiennetuse programmidesse.

Chui ja Chani (2012) väitel on noorte hoiakuid uimastite suhtes rohkelt uuritud, kuid uurimusi suhtumisest uimastitarvitajatesse on väga vähe. Autorid viitasid uuringule (Hart, 1975, viidatud Chan, Chui, 2012 j), kus selgus, et õpilaste vastuolulised hoiakud olid tingitud vähestest teadmistest uimastite mõjust inimesele ning sõltuvuse tekkimise põhjustest. Noorte hoiakuid uimastitarvitajate suhtes peaks Chui ja Chani (2012) arvates põhjalikumalt ja rohkem uurima, kuna see aitaks „efektiivistada sotsiaalteenuste kujundamist abivajajatele“ (lk 481).

Töö eesmärk ja hüpoteesid

Käesoleva bakalaureusetöö kvantitatiivse uurimuse eesmärgiks oli võrrelda emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilaste ja mitteprobleemsete õpilaste uimastitarvitamist ja hoiakuid tarvitamise ja -tarvitajate kohta. Uurimuses osalenud õpilased

jagati tugevuste ja raskuste küsimustiku abil emotsionaal- ja käitumisraskustega- ning kontrollgrupiks.

Lähtudes eelpool toodud varem ilmunud uurimustest püstitati järgnevad hüpoteesid.

1. Emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilased seostavad sagedamini tubaka, alkoholi ja narkootikumide tarvitamist positiivsete tagajärgedega (nt rahustab, pakub põnevust), kui seda teevad mitteprobleemsed õpilased.
2. Mitteprobleemsete ning emotsionaal- ja käitumisprobleemisdega õpilaste gruppide vahel ei ole hoiakutes uimastitarvitajate suhtes erinevusi.

Esimese hüpoteesiga ennustati, et emotsionaal- ja käitumisprobleemiga õpilased näevad uimastite tarvitamises võrreldses kontrollgrupiga sagedamini positiivseid tagajärgi. Seda võib toetada Eiki, Granströmi ja Kuoppasalmi (1997, 2000, viidatud Kraav, 2001 j) seisukohtadega, et probleemsetel, haavatavatel ja negatiivse minaga-pildiga inimestel aitavad uimastid võidelda sisemise ebakindlusega, suhtlemisraskuste ja negatiivete tunnetega. Seega võib oletada, et emotsionaal- ja käitumisraskustega õpilased näevad alkoholi, tubaka ja narkootikumide tarvitamises võimalust ja viisi oma probleemide ja muredega toime tulla.

Püstitati teine hüpotees, et hoiakutes uimastitarvitajate suhtes on emotsionaal- ja käitumisprobleemidega grupi ning kontrollgrupi õpilaste vahel erinevused. Probleemsed õpilased on psüühilistel põhjustel Eiki, Granströmi ja Kuoppasalmi (1997, 2000, viidatud Kraav, 2001 j) arvates uimastitarvitamisest rohkem ohustatud, kuna näevad sageli uimastites lahendusi nende probleemidele. Ka võivad emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilased sobitada sõprust teiste uimasteid tarvitavate noortega ja seega suhtuda uimastitarvitajatesse sallivamalt kui seda teeksid kontrollgrupi õpilased. Bryani et al. (2000) andmetel suhtusid inimesed, kelle tutvusringkonnas olid uimasteid tarvitavad inimesed, uimastitarvitajatesse sallivamalt kui need, kelle tuttavate seas polnud uimastitarvitajaid.

Metoodika

Uuringu disain

Uuringus oli kasutatud kolmetasandilist klastervalimit, mille esimesel tasandil valiti välja kolm Põhja-Eesti üldhariduskooli, teisel tasandil valiti välja uuringus osalemiseks 5.-9. klassi õpilased ning kolmandal tasandil selgitati välja emotsionaal- ja käitumisprobleemidega ning ilma probleemideta õpilased. Uuring viidi läbi 2014. aasta jaanuaris. Paber kandjatel küsimustikud jagati õpetajate poolt tunni alguses kõigile 5-9. klassi õpilastele. Küsimustik oli

anonüümne ja vabatahtlik. Seejärel kogus õpetaja küsimustikud kokku ja tagastas uuringu läbiviijale.

Uuritavad

Uuringusse oli valitud põhikooliastme õpilased vanuses 11-16 aastat. Uuritavaid oli kokku 146 õpilast (78 poissi ja 68 tüdrukut). Valimisse kuulusid vaid eesti õppekeelega õpilased.

Tabel 1. Õpilaste jaotuvus klassides

Klass	5	6	7	8	9
Õpilaste arv	22	28	30	34	32

Tabel 2. Uuritavate vanuseline ja sooline jaotuvus

Vanus aastates	10	11	12	13	14	15	16	17								
Õpilaste arv	1	21	22	30	28	35	8	1								
Tüdrukud	1	0	12	9	10	12	10	20								
Poisid	0	12	9	10	12	10	18	24								
Õpilasi kokku	1	0	12	9	10	12	10	20	10	18	24	11	0	8	1	0
																146

Mõõtevahendid ja andmeanalüüs

Käesoleva uurimuse mõõtevahendiks oli kolm uurimisintsrumenti, mis olid koondatud kokku üheks küsimustikuks. Ankeetküsimustiku esimeseks küsimustikuks oli Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ; SDQ, 2012) eestindatud tugevuste ja raskuste küsimustiku enesekohane versioon, mis on kättesaadav aadressilt <http://www.sdqinfo.com/py/sdqinfo/b3.py?language=Estonian>. Tugevuste ja raskuste küsimustikus tuli õpilastel teha rist esitatud väidete taha kasti, kas nad peavad väidet „valeks“, „osaliselt õigeks“ või „kindlasti õigeks“. Ka selle küsimustiku vastused olid hinnatavad Likerti-skaalal kuni kolme punktiga (vale=0, osaliselt õige=1, kindlasti õige=2).

Tugevuste ja raskuste küsimustik on eestindatud versioon (Kaia Kastepõld-Tõrs, Kati Aus, Mairi Männamaa, Alice Kolsar, Elina Laanes, Reet Montonen) küsimustikust Strengths and Difficulties Questionnaire (Goodman, 1997), mis sobib kliiniliseks ja esmase sekkumise hindamiseks ning epidemioloogilisteks uuringuteks. Küsimustik on mõeldud kasutamiseks laste ja noorte seas vanuses 4-16 eluaastat. Küsimustikku võib täita, kas noor ise või lapsevanem, õpetaja lapse eest. Enesekohane küsimustiku vorm, mida kasutati ka käesolevas uuringus, on mõeldud täitmiseks 11-16-aastastele noortele. Lisaks on olemas kaks sama

küsimustiku versiooni 4-16-aastaste laste käitumise kohta täitmiseks vanematele ja õpetajatele (SDQ, 2012).

Tugevuste ja raskuste küsimustiku (SDQ, 2012) 25 positiivset ja negatiivset väidet kajastavad viit probleemide grupiks, milleks on käitumisprobleemid, emotsionaalsed probleemid, hüperaktiivsusprobleemid, probleemid eakaaslastega ja prosotsiaalse käitumise probleemid. Igas grupis on viis väidet. Jättes välja prosotsiaalse käitumise probleemid, skooritakse nelja grupi punktid, saades vastaja üldskoori, mille väärtus näitab, kas laps kuulub kontroll-, piiripealsesse või hälbelisse ehk normist kõrvalekalduvasse gruppi. Küsimustik ja küsimustiku skoorimisjuhend on kättesaadavad interneti vahendusel <http://www.sdqinfo.com/>.

Teine küsimustik oli koostatud töö juhendaja poolt ja sellega uuriti õpilaste uimastite tarvitamist ja hoiakuid seoses uimastitega kohta ning kolmas küsimustik Chui ja Chani (2012) loodud küsimustik hoiakute uurimiseks noorte uimastitarvitajate suhtes, mille töö autor tõlkis eesti keelde, kasutades eksperdi abi.

Teise küsimustikuga uuriti õpilaste uimastite esmatarvitamise vanust, uimasteid, mida on tarbitud ning suhtumist uimastitarvitamisse. Esmatarvitamise vanuse küsimuste vastamisel pidid õpilased kirjutama lünka oma vanuse, millal nad esimest korda tubakat, alkoholi või narkootikume proovisid. Suhtumine uimastitarvitamisse oli kajastatud küsimustes, mis puudutasid alkoholi, tubaka ja narkootikumide tarvitamise tegelikke või võimalikke põhjuseid, millega nõustumise või mitte nõustumise pidid õpilased ka ära märkima. Tarvitamise võimalike põhjustena oli toodud, et suitsetamine, alkohol narkootikumid rahustavad, aitavad unustada ebameeldivusi, aitavad suhteid luua, loovad meeldivaid elamusi, pakuvad põnevust, virgutavad, täidavad aega, teevad elu huvitavaks, panevad tundma ennast inimesena, suurendavad töövõimet, pakuvad naudingut, aitavad puhata, muudavad enesekindlaks (vt Tabel 5 esimest rida). Küsimused nii suhtumisest uimastitarvitamisse kui ka tarvitatavatest uimastitest olid vormistatud tabelitena, mis sisaldasid kuni 14 väidet sellest, mis põhjusel õpilane alkoholi, tubakat ja narkootikume tarvitab või tarvitaks ning kas ja kui sageli on ta mingeid uimastavaid ained tarvitanud. Küsimustes, miks noored tarvitavad või tarvitaksid alkoholi, tubakat ja narkootikume pidid õpilased tõmbama ringi ümber neile sobivaimana tundunud vastusevariandi. Vastused olid kodeeritud neljapunktilise Likerti-skaalaga (täiesti vale=0, vale=1, raske öelda=2, õige=3, täiesti õige=4). Küsimuses uimastite tarvitamise ja proovimise kohta pidid õpilased kirjutama, kas nad on proovinud tabelis nimetatud aineid või tegevust ning kui jah, siis kui sageli. Tabeli vormis olid esitatud küsimused, kas õpilane suitsetab, tarvitab kangeid alkohoolseid jooke, joob õlut, joob kohvi, mängib loteriid, mängib raha peale kaarte, tarvitab heroini, tarvitab marihuaanat, tarvitab

kokaiini, tarvitab kummalisi nägemusi esilekutsuvaid aineid, tarvitab LSDd, tarvitab rahusteid ja joo veini (vt Tabel 8 esimest rida). Vastuseid kodeeriti kuuepunktilise Likerti-skaalaga (üldse mitte=0, olen mõned korrad proovinud=1, vähem kui kord nädalas=2, üks kord nädalas=3, mõned korrad nädalas=4, üks kord päevas=5, rohkem kui kord päevas=6).

Kolmas küsimustik (Chan, Chui, 2012) koosnes suhtes 12 väitest, millega nõustumise või mittenõustumise astet õpilased hindasid. Küsimustikuga uuriti õpilaste hoiakuid noorte uimastitarvitajate, uimastitarvitajate väärtushinnagute kohta ning tajutud põhjendusi, miks oleks uimastitarvitamine sotsioloogiliselt ja psühhofüsioloogiliselt õigustatav need (vt Tabel 9 esimesele reale). Vastuseid kodeeriti neljapunktisel Likerti-skaalal (täiesti nõus=0, nõus=1, raske öelda=2, ei nõustu=3, ei nõustu üldse=4). Tabelis esitatud väited olid „noortega, kes tarvitavad uimasteid, on raske läbi saada“, „ma eemalduksin, kui puutuksin kokku noortega, kes tarvitavad uimasteid“, „ma peaksin olema ettevaatlik, kui sobitan sõprust noortega, kes tarvitavad uimasteid, sest nad pole usaldusväärsed“, „noortel, kes tarvitavad uimasteid on sõbrad, kes kuuluvad omasuguste kampadesse“, „noored, kes tarvitavad uimasteid, laenavad teistelt inimestelt raha“, „eakaaslastepoolne surve ajendab noori uimasteid tarvitama“, „noored, kes tarvitavad uimasteid, on alla käinud“, „noored, kes tarvitavad uimasteid, on ebameeldivad“, „uimastite tarvitamine teeb inimese julgemaks“, „inimene kogeb teistepoolset halvaks panu, kui on tarvitanud uimasteid“, „noored, kes kasutavad uimasteid, teevad seda selleks, et kaalust alla võtta“, „uimastite tarvitamine aitab inimesel põgeneda reaalsuse eest“.

Uuringu andmete analüüs toimus andme- ja tabelitöötlusprogrammis MS Excel 2010. Tulemuste tabelid valmisid tekstitöötlusprogrammis MS Word 2003. Andmeid analüüsiti vastuste keskmiste skooride võrdlusega *t*-testi abil kontrollgrupi ja käitumis- ja emotsionaalprobleemidega gruppidevaheliste statistiliselt oluliste erinevuste välja selgitamiseks. Andmeanalüüsi tulemusi vaadeldi olulisuse nivool 0,05.

Tugevuste ja raskuste küsimustiku vastuste skoorimisel arvestati kokku nelja probleemide valdkonna (emotsionaalsed probleemid, käitumisprobleemid, hüperaktiivsusprobleemid ja probleemid eakaaslastega) väidete eest saadud punktisummad ehk üldskoori. Saadud üldskoori võrreldi SDQ skoorimistabelis esitatud (<http://www.sdqinfo.com/>) üldskooridega ja vastavalt punktisummale jagati vastajad kahte gruppi, milleks olid kontrollgrupp ja emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilaste grupp, kuhu loeti kuuluvaks nii piiripealse kui ka normist kõrvalekalduva skoori saanud indiviide. Kontrollgrupi skoor oli SDQ skoorimistabeli järgi 0-15 ja emotsionaal- ja käitumisprobleemidega grupi (piiripealne ja anormaalne koos) skoor 16-40 punkti. Õpilastel oli palutud lisaks muudele küsimustele vastamisele, märkida ka oma sugu ja vanus.

Tulemused

Küsitluses osales 146 11-16-aastast õpilast, kellest 78 (53,4%) olid poisid ja 68 (46,6%) tüdrukud. Küsimustikud jagati õpilastele õpetajate poolt tunni alguses. Küsimustiku täitmise juhised oli kirjas küsimustikulehel. Täitmise järel kogusid õpetajad küsimustikud uuesti kokku ning tagastasid uuringu läbiviijale.

Esiteks täitsid õpilased tugevuste ja raskuste küsimustiku, mis jagas nad tugevuste ja raskuste küsimustiku skoorimistabelist võetud üldskoori summa järgi kontrollgruppi ja emotsionaal- ja käitumisprobleemidega gruppi.

Teises ja kolmandas küsimustikus vastasid õpilased uimastite esmatarvitamise vanuse, proovitud alkoholi, tubaka ja narkootikumide ning uimastitarvitamisega ja uimastitarvitajatega seotud hoiakute kohta.

Tugevuste ja raskuste küsimustiku tulemustest selgus, et kontrollgrupi õpilasi oli 116 (79,45%), kellest 71 olid (61,2%) poisid ja 45 (38,8%) tüdrukud. Emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilasi oli kokku 30, kellest 7 (23,3%) olid poisid ja 23 (76,7%) tüdrukud.

Tabel 3. Õpilaste jaotuvus sooti kontroll- ning emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilaste gruppi tugevuste ja raskuste küsimustiku skooride alusel

	Tüdrukud	Poisid	Õpilasi kokku
Kontrollrgrupp	45	71	116
Emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilaste grupp	23	7	30

Alkoholi, tubakat ja narkootikume proovinud õpilaste hulk. Uuringu tulemuste analüüsimisel selgus, et kontrollgrupi õpilaste seast on suitsetamist proovinud 48,3% õpilasi, emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilaste grupist 33,33% õpilasi. Alkoholi on proovinud 72,4% kontrollgrupi õpilasi ja 80% emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilasi. Narkootikume proovis 7,8% õpilasi kontrollgrupist ning emotsionaal- ja käitumisprobleemidega grupist 6,7% õpilasi. Kontrollgrupist on uimasteid üldiselt proovinud rohkem poisse kui tüdrukuid ja emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilaste seas on uimasteid enam proovinud tüdrukud. Alkoholi, tubakat ja uimasteid proovinud õpilaste jaotus sooti ja grupiti on toodud allpool tabelis 3.

Tabel 3. Kontrollgruppi ning emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilaste gruppi kuulujate alkoholi, tubakat ja narkootikume proovinud õpilaste hulk protsentides

	Kontrollgrupp						Emotsionaal- ja käitumisprobleemidega grupp					
	Tubakas		Alkohol		Uimastid		Tubakas		Alkohol		Uimastid	
	T	P	T	P	T	P	T	P	T	P	T	P
Proovinud	48,3		72,4		7,8		33,33		80		6,7	
	23,2	76,8	36,9	63,1	2,2	7,8	60	40	70,8	29,2	50	50
Ei ole proovinud	48,3		22,4		83,6		63,33		10		90	
	55,4	44,6	46,2	53,8	41,2	58,8	89,5	10,5	100	0	81,5	18,5
Ei vastanud	3,4		5,2		8,6		3,33		10		3,3	
	25	75	66,7	33,3	30	70	0	100	100	0	0	100

Alkoholi, tubakat ja narkootikume proovinud õpilaste keskmine vanus

Tabelis 4 on toodud, et tubaka proovimise keskmine vanus on kontrollgrupis 10,16 aastat ning emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilaste grupis 9,8 aastat. Peaaegu samasugust tulemust näitab ka tulemuste analüüsil saadud alkoholi esmatarvitamise vanus, mis on kontrollgrupis 10,34 ja probleemsete õpilaste grupis 9,9 aastat. Narkootikumide tarvitamise keskmine vanus on kahel grupil erinev. Kontrollgrupi õpilased katsetasid uimastitega esmakordselt keskmiselt 13,7-aastaselt ja emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilased 12,5-aasta vanusena. Selgus, et emotsionaal- ja käitumisprobleemidega grupi liikmed kaldusid proovima alkoholi, tubakat ja uimasteid nooremana, kui seda tegi kontrollgrupp.

Tabel 4. Kontrollgruppi ning emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilaste gruppi kuulujate alkoholi, tubaka ja narkootikumide esmakordase proovimise keskmine vanus.

	Kontrollgrupp			Emotsionaal- ja käitumisprobleemidega grupp		
	Tubakas	Alkohol	Uimastid	Tubakas	Alkohol	Uimastid
Keskmine vanus (aastat)	10,16	10,34	13,7	9,8	9,9	12,5
Proovinud õpilasi	56	84	9	10	24	2
Õpilasi kokku	116			30		

Hoiakud uimastitarvitamise suhtes

13 erineva uimastite tarvitamise põhjuste esinemissagedused aritmeetiliste keskmistena neljapunktilisel hinnanguskaalal. Samuti arvutati *t*-testiga statistiliselt olulised erinevused uuritavate gruppide hinnangute vahel. Küsimustega on uuritud, kuidas suhtuvad või õpilased tubaka, alkoholi ja narkootikumide tarvitamisse, kui nad nimetatud uimasteid tarvitavad või

tarvitaksid. Tabelites on toodud 13 erinevat põhjust miks noored uimasteid tarvitavad või tarvitaks. Tabelist 5 on näha, et mõlema õpilasgrupi poolt pakutud sagedaseimad vastused küsimusele, miks õpilane suitsetab või suitsetaks on see, et suitsetamine rahustab, täidab aega ja pakub naudingut. Kõige harvemad vastused suitsetamise kohta, mida märgiti on „ma tunnen ennast inimesena“ ja „suurendab töövõimet“.

Vaadeldes gruppidevahelisi erinevusi selgus, et kontrollgrupp märkis suitsetamise põhjustest kõige sagedamini ära, et suitsetamine täidab aega, rahustab, pakub naudingut ning kõige harvemateks vastusteks olid „ma tunnen ennast inimesena“ ja „suurendab töövõimet“. Emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilaste grupi kõige sagedasemateks suitsetamise põhjusteks peeti, et suitsetamine rahustab, täidab aega ja pakub naudingut. Sama grupi kõige harvem pakutud põhjusteks osutusid „ma tunnen ennast inimesena“ ja suurendab töövõimet“. Statistiliselt olulisi erinevusi ei leitud.

Tabel 5. Kontrollgruppi ning emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilaste gruppi kuulujate hinnangute aritmeetilised keskmised (M) hinnanguskaaladel, hinnangute erinevused (t -väärtused) ja olulisuse nivoo (p väärtus)

Miks Sa suitsetad (või suitsetaksid)?	kontrollgrupp (M)	Emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilased (M)	t -väärtus	p väärtus
1. Rahustab	1,34	1,37	-0,1	0,462
2. Aitab unustada ebameeldivusi	1,11	1,1	0,063	0,475
3. Aitab suhteid luua	0,94	0,83	0,54	0,29
4. Loob meeldivaid elamusi	0,91	1,1	-0,9	0,19
5. Pakub põnevust	1,31	1,23	0,3	0,4
6. Virgutab	1,07	1,3	-1	0,16
7. Täidab aega	1,41	1,4	0,05	0,48
8. Teeb elu huvitavaks	0,97	0,77	0,88	0,19
9. Ma tunnen ennast inimesena	0,72	0,57	0,9	0,2
10. Suurendab töövõimet	0,77	0,73	0,2	0,43
11. Pakub naudingut	1,39	1,40	-0,05	0,48
12. Aitab puhata	1,20	1,03	0,77	0,22
13. Muutun enesekindlaks	1,02	0,97	0,22	0,41

Küsimusele, miks õpilased tarvitavad või tarvitaksid alkoholi (Tabel 6) vastasid mõlemad grupid kõige sagedamini, et alkoholi tarvitamine aitab unustada ebameeldivusi, loob meeldivaid elamusi, pakub põnevust ja naudingut. Samuti toodi välja ka muututakse enesekindlamaks. Kõige harvem pakuti alkoholi tarvitamise nagu ka suitsetamise põhjusteks töövõime suurendamist ja end inimesena tundmise võimalust.

Kontrollgrupi õpilased pakkusid kõige sagedamini, et alkoholi tarvitamine aitab unustada ebameeldivusi, loob meeldivaid elamusi, pakub põnevust ja naudingut. Kõige harvem arvas kontrollgrupp, et alkohol suurendab töövõimet ja paneb isiku tundma end inimesena. Emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilased vastasid kõige sagedamini, et alkohol aitab unustada ebameeldivusi, rahustab, pakub põnevust ja naudingut. Kõige harvemateks vastusteks osutusid samal grupil „suurendab töövõimet“ ja „ma tunnen ennast inimesena“. Statistiliselt olulisi erinevusi ei leitud.

Tabel 6. Kontrollgruppi ning emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilaste gruppi kuulujate hinnangute aritmeetilised keskmised (M) hinnanguskaaladel, hinnangute erinevused (*t*-väärtused) ja olulisuse nivoo (*p* väärtus)

Mis on see põhjus, miks Sa tarvitad (või tarvitaksid) alkoholi?	Kontrollg rupp (M)	Emotsionaal - ja käitumispro bleemidega õpilased (M)	<i>t</i> -väärtus	<i>p</i> väärtus
1. Rahustab	1,38	1,70	-1,4	0,09
2. Aitab unustada ebameeldivusi	1,6	1,93	-1,2	0,12
3. Aitab suhteid luua	1,40	1,33	0,25	0,4
4. Loob meeldivaid elamusi	1,64	1,53	0,4	0,4
5. Pakub põnevust	1,66	1,77	-0,4	0,33
6. Virgutab	1,21	1,27	-0,3	0,4
7. Täidab aega	1,45	1,2	0,98	0,17
8. Teeb elu huvitavaks	1,43	1,13	1,3	0,1
9. Ma tunnen ennast inimesena	0,98	0,73	1,2	0,12
10. Suurendab töövõimet	0,69	0,50	1,14	0,12
11. Pakub naudingut	1,60	1,77	-0,68	0,25
12. Aitab puhata	1,29	1,1	0,81	0,21
13. Muutun enesekindlaks	1,46	1,50	-0,15	0,44

Tabelis 7 kajastub õpilaste arvamus, mis põhjustel nad tarvitavad või tarvitaksid narkootikume. Mõlema grupi kõige sagedasemad vastused olid, et narkootikumid rahustavad, pakuvad naudingut ning kõige harvemateks vastusteks pakuti, et narkootikumid aitavad suhteid luua ja panevad tundma ennast inimesena.

Kontrollgrupi õpilased vastasid kõige sagedamini, et narkootikumid rahustavad, pakuvad põnevust ja naudingut ning aitavad unustada ebameeldivusi. Kõige harvemateks vastusteks osutusid „ma tunnen ennast inimesena“ ja „aitab luua suhteid“. Emotsionaal- ja käitumisprobleemidega grupp vastas kõige sagedamini, et tarvitaks narkootikume, kuna need rahustavad, loovad meeldivaid elamusi ja pakuvad naudingut. Kõige harvemini märkisid emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilased, et narkootikumide tarvitamine aitab luua

suhteid, suurendab töövõimet ja paneb tunda ennast inimesena. Statistiliselt olulisi erinevusi ei leitud.

Tabel 7. Kontrollgruppi ning emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilaste gruppi kuulujate hinnangute aritmeetilised keskmised (M) hinnanguskaaladel, hinnangute erinevused (t -väärtused) ja olulisuse nivoo (p väärtus)

Mis on see põhjus, miks Sa tarvitad (või tarvitaksid) narkootikume?	Kontrollg rupp (M)	Emotsionaal - ja käitumispro bleemidega õpilased (M)	t -väärtus	p väärtus
1. Rahustab	1,30	1,13	0,58	0,28
2. Aitab unustada ebaseeldivusi	1,28	1,1	0,65	0,26
3. Aitab suhteid luua	0,77	0,57	1,12	0,13
4. Loob meeldivaid elamusi	1,23	1,2	0,11	0,46
5. Pakub põnevust	1,28	1,03	0,97	0,17
6. Virgutab	1,11	0,83	1,23	0,11
7. Täidab aega	1,08	0,7	1,6	0,06
8. Teeb elu huvitavaks	1,13	0,77	1,54	0,07
9. Ma tunnen ennast inimesena	0,77	0,53	1,13	0,13
10. Suurendab töövõimet	0,66	0,57	0,47	0,32
11. Pakub naudingut	1,53	1,27	0,92	0,18
12. Aitab puhata	1,09	1,03	0,21	0,42
13. Muutun enesekindlaks	0,99	0,87	0,54	0,3

Uimastite tarvitamine õpilaste seas. Küsimustiku esimeses osas küsiti õpilastelt, kas nad tarvitavad erinevaid uimasteid. Tulemustest selgub (tabel 8), et kõige sagedamini joovad nii kontroll- kui ka emotsionaal- ja käitumisprobleemidega gruppide õpilased kohvi. Samuti vastati, et suhteliselt sagedasti suitsetatakse, tarvitatakse kangeid alkohoolseid jooke ja mängitakse loteriid. Küsimustele, kas õpilased tarvitavad heroini ja LSD-d, vastasid kõik õpilased, et nad ei ole heroini ega LSD-d proovinud. Lisaks nendele narkootikumidele, osutusid ka kokaiin, hallutsinogeenid ja rahustid tarvitamissageduselt väga madalaks.

Kahe grupi vahelised statistiliselt olulised erinevused avaldusid õpilaste vastustes marihuaana tarvitamise ja veini joomise kohta. Kontrollgrupp vastas, et tarvitab sagedamini marihuaanat, kui seda tegi emotsionaal- ja käitumisprobleemidega grupp. Samas olid mõlema grupi vastused marihuaana tarvitamisest ühed harvematest. Veini joomise kohta tuli gruppide vastustest välja, et emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilased joovad veini sagedamini kui kontrollgruppi õpilased.

Tabel 8. Kontrollgruppi ning emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilaste gruppi kuulujate hinnangute aritmeetilised keskmised (M) hinnanguskaaladel, hinnangute erinevused (*t*-väärtused) ja olulisuse nivoo (*p* väärtus)

Uimastite tarvitamine	Kontrollgrup <i>p</i> (M)	Emotsionaal- ja käitumisprobl eemidega õpilased (M)	<i>t</i> -väärtus	<i>p</i> väärtus
1. Kas Sa suitsetad?	0,82	0,53	0,98	0,17
2. Kas Sa tarvitad kangeid alkohoolseid jooke?	0,72	0,63	0,63	0,22
3. Kas Sa jood õlut?	0,74	0,63	0,65	0,26
4. Kas Sa jood kohvi?	2,54	2,50	0,1	0,46
5. Kas Sa mängid loteriid?	0,55	0,80	-0,95	0,17
6. Kas Sa mängid raha peale kaarte?	0,27	0,33	-0,3	0,38
7. Kas Sa tarvitad heroïini?	0	0	0	1
8. Kas Sa tarvitad marihuaanat?	0,14	0,03	1,85	0,03
9. Kas Sa tarvitad kokaiini?	0,01	0,03	-0,72	0,24
10. Kas Sa tarvitad aineid, mis kutsuvad esile kummalisi nägemusi?	0,04	0,07	-0,47	0,32
11. Kas Sa tarvitad LSD?	0	0	0	1
12. Kas Sa tarvitad rahusteid?	0,05	0,10	-0,81	0,21
13. Kas Sa jood veini?	0,47	0,70	-2,42	0,01

Hoiakud uimastitarvitajate suhtes. Kui eelpool olid toodud tulemused õpilaste uimastitarvitamine ja suhtumine uimastitarvitamisse, siis tabelis 9 on andmed õpilaste sagedaseimatest vastustest seoses hoiakutega uimastitarvitajate suhtes. Kõige sagedamini vastasid õpilased, et noored kasutavad uimasteid kaalust alla võtmiseks, julguse saamiseks ja reaalsuse eest põgenemiseks. Samuti vastasid mõlemad grupid kõige sagedamini, et uimasteid kasutavad noored kogevad teiste inimeste halvakspanu.

Emotsionaal- käitumisprobleemidega grupp vastas sagedamini, et noored kasutavad uimasteid kaalust alla võtmiseks, julguse saamiseks ning uimasteid tarvitavate noortega on raske läbi saada ja neil on sõbrad, kes kuuluvad omasuguste kampadesse. Kõige harvemini märkisid emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilased ära, et nad eemaldusid, kui puutuksid kokku uimasteid tarvitavate noortega ja, et nad peaksid olema ettevaatlikud, kui sobitavad sõprust noortega, kes tarvitavad uimasteid. Kontrollgrupp vastas kõige sagedamini, et noored tarvitavad uimasteid selleks, et kaalust alla võtta, muutuda julgemaks, põgeneda reaalsuse eest. Samuti tõi kontrollgrupp sageli esile, et uimasteid tarvitavad noored laenavad teistelt raha ja, et inimene kogeb teiste poolt halvakspanu, kui tarvitab uimasteid. Kõige harvemini märgiti ära, et noor peaks olema ettevaatlik, kui sobitab sõprust uimasteid

tarvitavate noortega ja, et noor eemalduks, kui puutuks kokku noortega, kes tarvitavad uimasteid.

Statistiliselt olulised erinevused avaldusid kahe grupi vahel kahe väite puhul. Emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilaste grupp märkis oluliselt sagedamini kui kontrollgrupi õpilased, et noor peaks eemalduma, kui puutuks kokku uimasteid tarvitavate noortega. Teine statistiliselt oluline erinevus tuli välja sellest, et kontrollgrupi õpilased arvasid sagedamini kui emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilased, et noored kasutavad uimasteid selleks, et kaalust alla võtta.

Tabel 9. Kontrollgruppi ning emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilaste gruppi kuulujate hinnangute aritmeetilised keskmised (M) hinnanguskaaladel, hinnangute erinevused (*t*-väärtused) ja olulisuse nivoo (*p* väärtus)

12. Hoiakud uimastikasutajate suhtes	Kontroll- grupp (M)	Emotsionaa l- ja käitumispr obleemideg a õpilased (M)	<i>t</i> -väärtus	<i>p</i> väärtus
1. Noortega, kes tarvitavaid uimasteid, on raske läbi saada.	1,17	1,43	-1,15	0,13
2. Ma eemalduksin, kui puutuksin kokku noortega, kes tarvitavaid uimasteid.	0,87	0,93	-0,26	0,4
3. Ma peaksin olema ettevaatlik, kui sobitan sõprust noortega, kes tarvitavad uimasteid, sest nad pole usaldusväärsed.	0,6	0,93	-1,62	0,05
4. Noortel, kes tarvitavad uimasteid on sõbrad, kes kuuluvad omasuguste kampadesse.	1,25	1,43	-0,7	0,25
5. Noored, kes tarvitavad uimasteid, laenavad teistelt inimestelt raha.	1,39	1,27	0,55	0,3
6. Eakaaslastepoolne surve ajendab noori uimasteid tarvitama.	1,29	1,07	1,18	0,12
7. Noored, kes tarvitavad uimasteid on alla käinud.	1,14	1,07	0,32	0,37
8. Noored, kes tarvitavad uimasteid on ebameeldivad.	1,22	1,17	0,2	0,42
9. Uimastite tarvitamine teeb inimese julgemaks.	1,97	1,77	0,89	0,19
10. Inimene kogeb teiste poolset halvaksapanu, kui on tarvitanud uimasteid.	1,39	1,30	0,42	0,34
11. Noored, kes kasutavad uimasteid, teevad seda selleks, et kaalust alla võtta.	2,81	2,47	1,74	0,04
12. Uimastite tarvitamine aitab inimesel põgeneda reaalsuse eest.	1,57	1,33	1,23	0,11

Arutelu

Käesolev bakalaureusetöö keskendus 11-16-aastaste põhikooliõpilaste uimastitarvitamise ja sellega seotud hoiakute uurimisele. Töö eesmärgiks oli võrrelda kontrollgrupi õpilaste ja emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilaste uimastitarvitamist, hoiakuid uimastitarvitamisse ja uimastitarvitamise suhtes.

Lähtudes töö eesmärgist püstitati uurimuse alguses kaks hüpoteesi, milleks olid:

1. Emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilased seostavad sagedamini tubaka, alkoholi ja narkootikumide tarvitamist positiivsete tagajärgedega (nt rahustab, pakub põnevust), kui seda teevad kontrollgrupi õpilased.

2. Hoiakutes uimastitarvitajate suhtes on emotsionaal- ja käitumisprobleemidega grupi ning kontrollgrupi õpilaste vahel erinevused.

Püstitati esimene hüpotees, et emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilased seostavad sagedamini tubaka, alkoholi ja narkootikumide tarvitamist positiivsete tagajärgedega (nt rahustab, pakub põnevust), kui seda teevad kontrollgrupi õpilased. Seda mõtet saab toetada Kraavi artiklis uurijate (Eik, Granström, Kuoppasalmi, 2000, viidatud Kraav, 2001 j) arvamusel, et probleemsed noored otsivad uimastitest murede lahendamise, unustamise võimalust ning enesekindluse tõstmisviisi. Hüpotees ei saanud kinnitust. Võttes eraldi suitsetamise, alkoholi ja narkootikumide tarvitamise võimalike põhjuste vastused, siis enamikke uimastite tarvitamise põhjuseid ja enesetundele positiivselt mõjuvaid tagajärgi oli üldiselt sagedamini ära märkinud kontrollgrupp. Vaatamata sellele, et kontrollgrupp märkis sagedamini uimastite tarvitamise erinevaid põhjuseid ära, siis statistiliselt olulised erinevused ei avaldunud gruppide vahel ei alkoholi, tubaka ega narkootikumide tarvitamisega seostuvate positiivsete tagajärgede hindamisel. Seega saab öelda, et gruppide suhtumine uimastitarvitamisse kaldub olema pigem sarnane kui erinev, kuna gruppidevahelisi olulisi erinevusi ei leitud. Nii emotsionaal- ja käitumisprobleemidega kui ka kontrollgrupi arvates täidab suitsetamine eelkõige aega ja nagu narkootikumidki rahustab ja pakub eelkõige naudingut. Alkohool aitab mõlema grupi hinnangul unustada ebameeldivusi, loob meeldivaid elamusi, pakub põnevust ja naudingut ja teeb enesekindlamaks.

Teise hüpoteesiga oletati, et hoiakutes uimastitarvitajate suhtes on emotsionaal- ja käitumisprobleemidega grupi ning kontrollgrupi õpilaste vahel erinevused. Hüpotees tulenes sellest, et Eiki, Granströmi, Kuoppasalmi (2000, viidatud Kraav, 2001 j) järgi on probleemsetel õpilastel oht hakata uimastid tarvitama suurem, kuna õpilased arvavad, et uimastite tarvitamisega on võimalik lahendada nende muresid. Samuti on võimalik, et neil

õpilastel on tutvusringkonnas uimastitarvitajaid ja Bryani et al. (2000) andmetel olid uimastitarvitajat tundnud inimesed uimastitarvitajate suhtes sallivamad, kui need, kes uimastitarvitajaid ei tundnud. See hüpotees sai osaliselt kinnitatud, kuna kontrollgrupi ja emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilaste grupi hinnangute vahel oli kaks statistiliselt olulist erinevust uimastitarvitajate suhtes. Esimene statistiliselt oluline erinevus seisnes selles, et emotsionaal- ja käitumisraskustega õpilased arvasid kontrollgrupist sagedamini, et nad peaksid olema ettevaatlikud, kui sobitavad sõprust uimasteid tarvitavate inimesetega, sest nad pole usaldusväärsed. See on sarnane nende vastustega, mille said Bryan et al. (2000) uimastitarvitajate pelgamise kohta. Iirimaa uuringust selgus, et 66% vastajatest pelgas ja 58% 18-29-aastastest vastajatest väldiks uimastitarvitajaid. Teine statistiliselt oluline erinevus gruppide vahel seisnes selles, et kontrollgrupi õpilased arvasid emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilastest sagedamini, et noored tarvitavad uimasteid, et kaalust alla võtta. YPBAS 2013. aasta uuringust (YPBAS *Topline Results*, 2013) selgus, et 11,2% küsitletud õpilastest arvas, et suitsetamine aitab neil oma kehakaalu jälgida. Küsimuse ülejäänud kümne väite puhul ei olnud gruppide vahel rohkem statistiliselt olulisi erinevusi. Seega ei saa kindlasti väita, et kahe grupi hoiakud uimastitarvitajate suhtes väga erinevad oleks.

Lisaks selgus uuringu tulemustest ka õpilaste keskmine vanus uimastite esmakordse proovimise hetkel. Kõrvutades tabelit 2 Allaste (2011) esitatud andmetega, siis proovisid mõlema grupi õpilased (10,6- ja 9,8-aastaselt) tubakat nooremana, kui seda tegid 2011. aastal ESPADi uuringus osalenud õpilased (12-aastaselt). Ka alkoholi proovisid käesolevas uuringus osalenud õpilased (10,3- ja 9,9-aastaselt) nooremana, kui Eesti õpilased (12-aastaselt). Narkootikumide esmakordse proovimise keskmine vanus langes aga mõlema grupi õpilastel (13,7- ja 12,5-aastaselt) Allaste pakutud vanusevahemikku, milleks oli 12-15 aastat. Sellised tulemuste erinevused võivad olla tingitud uimastite kättesaadavusest õpilastele, nende hoiakute ja ümbritseva keskkonna erinevusest. Samuti võib üheks põhjuseks olla ka see, et 2011. aasta tulemused on võrreldes praegusega juba vananenud ning uimastiproovimise keskmine vanus langeb õpilaste seas.

Antud uuringu tulemuste järgi pidasid nii kontrollgrupi kui ka emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilased suitsetamist rahustavaks, naudingut pakkuvaks ja aega täitvaks. Mõlema grupi õpilased arvasid, et alkoholi tarvitamine aitab unustada ebameeldivusi, loob meeldivaid elamusi, pakub põnevust ja naudingut. Samuti toodi välja ka muututakse enesekindlamaks. Narkootikumide tarvitamise põhjustena tõi kontrollgrupp välja, et narkootikumid rahustavad, pakuvad põnevust ja naudingut ning aitavad unustada

ebameeldivusi. Emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilased märkisid suhteliselt sagedasti ära, et narkootikumid rahustavad, loovad meeldivaid elamusi ja pakuvad naudingut. Loetletud põhjused on sarnased varasemates uuringutes toodud uimastitarvitamise põhjustega. Allaste (2011) väitel selgus 2011. aasta Eesti ESPADi uuringust, et noortel seostub alkoholi tarvitamine positiivsete tagajärgedega ning 77% õpilastest arvas, et alkohol muudaks nad lõbusamaks, 61%, et lõdvestaks, muudaks sõbralikumaks (62%), õnnelikumaks (50%) ja aitaks unustada mured (56%). Ka Põhja-Iirima YPBAS 2013. aasta uurimusest (YPBAS *Topline Results*, 2013) selgus, et kuni kolmandik õpilasi nõustub väidetega suitsetamise positiivsetest tagajärgedest. See näitab, et õpilased suhtuvad uimastite tarvitamisele sallivalt, kuna näevad selles võimalust oma mina enesetunnet parandada, vaatamata sellele, et on suures osas teadlikud uimastitarvitamisega kaasnevatest terviseriskidest. Nende hoiakud ja uskumused on mõjutatavad sõrpadest, vanematest ja nagu 2013. aasta YPBAS uurimusest (YPBAS *Topline Results*, 2013) selgub, siis ka kooli uimastiharidusest. Teades õpilaste positiivsest suhtumisest uimastitesse, peavad kool ja kodu kujundama uimastihariduses Kulli, Kõivu ja Saadi (2004) järgi hoiakuid, et uimastite kasutamine on ohtlik, enamik noori ei tarvita uimasteid ja stressi, ärevust ja negatiivseid tundeid on võimalik juhtida ka teisiti, kui ainult uimastite tarvitamisega.

Oleks võinud ka uurida, kas ja kuivõrd on õpilased teadlikud uimastitarvitamisega kaasnevatest riskidest ning kelle mõjul või mis põhjusel nad esimest korda uimasteid proovisid. Samuti oleks vajalik uurida ka suuremat valimit, rohkem koole, maakotade ja suuremate linnade kooliõpilasi ja vaadata, kas uuritavate päritolu näitab hoiakute erinevusi gruppide vahel. Uuringu piiranguks oli väike valim, millega ei saa andmeid üldistada.

Kõige enam kasu käesoleva uuringu tulemustest võib olla küsitletud koolidel, kui palju õpilasi on uimasteid proovinud ning mis vanuses. Samuti selgub tulemustest, kuidas õpilased uimastitarvitamisele suhtuvad. See annab kindlasti mõtlemisainet uimastiharidust käitlevatele pedagoogidele, aitab neil tõhustada uimastitarvitamise ennetuse viise, arendada õpilaste toimetulekuoskusi ning kaasata Kraavi (2001) soovitusel uimastitarvitamise vastu võitlema ka vanemaid ja õpetajaid arendama õpilaste mina-pilti, sotsiaalseid oskusi ja eneseusaldust.

Kokkuvõte

Käesoleva töö eesmärgiks oli võrrelda emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilaste ja kontrollgrupi õpilaste uimastitarvitamist ning hoiakuid uimastitarvitamise ja uimastitarvitajate suhtes. Uuringus osalesid kolme Põhja-Eesti kooli 5.-9. klassi 11-16-aastased õpilased. Uuringus kasutati kolmetasandilist klastervalimit, mille esimesel tasandil valiti välja kolm Põhja-Eesti üldhariduskooli, teisel tasandil valiti uuringus osalemiseks 5.-9. klassi õpilased ning kolmandal tasandil selgitati välja emotsionaal- ja käitumisprobleemidega ja kontrollgrupi õpilased.

Õpilased täitsid kolm küsimustikku. Enesekohase tugevuste ja raskuste küsimustiku täitmisel saadud üldskooride punktisummade alusel jaotati õpilased kontrollgruppi ning emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilaste gruppi. Selline jaotus gruppideks oli aluseks õpilaste uimastitarvitamise ning uimastitarvitamist ja uimastitarvitajaid puudutavate hoiakute uurimisele. Uimastitarvitamist ja hoiakuid uuriti teise ja kolmanda küsimustikuga.

Töös püstitati kaks hüpoteesi: (1) Emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilased seostavad sagedamini tubaka, alkoholi ja narkootikumide tarvitamist positiivsete tagajärgedega (nt rahustab, pakub põnevust), kui seda teevad kontrollgrupi õpilased. (2) Hoiakutes uimastitarvitajate suhtes on emotsionaal- ja käitumisprobleemidega grupi ning kontrollgrupi õpilaste vahel olulised erinevused.

Uurimuse esimene hüpotees, et emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilased seostavad sagedamini tubaka, alkoholi ja narkootikumide tarvitamist positiivsete tagajärgedega, ei leidnud kinnitust. Kontrollgrupi ning emotsionaal- ja käitumisprobleemidega grupi 11-16-aastaste õpilaste vahel ei olnud statistiliselt olulisi erinevusi ehk tulemuste põhjal saab öelda, et mõlemad grupid suhtuvad uimastitarvitamisse samamoodi.

Teine hüpotees sai osaliselt kinnitatud, kuna kontrollgrupi ja emotsionaal- ja käitumisprobleemidega 11-16-aastaste õpilaste grupi vahel oli kaks statistiliselt olulist erinevust hoiakutes uimastitarvitajate suhtes. Esimene statistiliselt oluline erinevus kahe grupi vahel oli, et emotsionaal- ja käitumisraskustega õpilased arvasid kontrollgrupist sagedamini, et nad peaksid olema ettevaatlikud, kui sobitavad sõprust uimasteid tarvitavate inimesetega, sest nad pole usaldusväärsed. Teine statistiliselt oluline erinevus gruppide vahel seisnes selles, et kontrollgrupi õpilased arvasid emotsionaal- ja käitumisprobleemidega õpilastest sagedamini, et õpilased tarvitavad uimasteid, et kaalust alla võtta. Küsimuse ülejäänud kümne väite puhul ei olnud gruppide vahel rohkem statistiliselt olulisi erinevusi.

Seega saab väita, et kahe grupi hoiakud uimastitarvitajate suhtes on pigem sarnased kui erinevad.

Antud uuringut saab rakendada küsitletud koolides ning tõhustada saadud info abil uimastitarvitamise ennetuse viise, arendada õpilaste toimetulekuoskusi. Uuringu piiranguks oli väike valim.

Summary

The topic of the thesis was „11-16 Year Old Basicschool Students' Drug Use And Attitudes Towards Drug Users“. The purpose of the thesis was to compare the drug usage and attitudes of students with emotional and conduct problems and control group students (measured by Strengths and Difficulties Questionnaire) adolescents towards drug users and drug using. A three-staged cluster sample was used in the reasearch. The frist stage was to choose three Estonian schools. At the second stage students from 5th to 9th form were chosen. At the third stage they were divided into groups of students with emotional and conduct problems and control group. 146 11-16 years old students filled in three a questionnaires. Depending on the outcome of total score of self-reported Strengths and Difficulties Questionnaire they were didivided into control group of students and adolescents with emotional and conduct problems. The second and third questionnaire assessed students' drug usage and attitudes towards drug using and users.

Two hypotheses were raised and tested. 1. Adolescents with emotional and conduct problems associate drug usage with positive results more frequently than students without emotional and conduct problems. 2. There are differences between control group and the group with emotional and conduct problems in their attitudes towards drug users.

The first hypothesis was not confirmed. There was no statistical significance found between the control group and the group with emotional and conduct problems. The attitudes of both of the groups tended to be the same.

The second hypothesis was partly confirmed, because ther were two statistically significant differences between the both groups. The first was about being more cautious when mingling with drug using friends. The group with emotional and conduct problems agreed to that argument more frequently than control group. The second statistically significant difference revealed between two groups that control group agreed more frequently than the group with emotional and conduct problems that adolescents use drugs to lose weight.

Gained information can help teachers to plan drug usage prevention programmes, teach life skills and involve parents to fight against drug usage and tolerant attitudes towards drug usage aswell.

Key words: drug usage, students' attitudes, adolescents.

Tänuõnad

Minu siiras tänu kõigile uuringus osalenud õpilastele, aidanud õpetajatele ja minu juhendajale. Tänan koolide juhtkondi ja õpetajaid mõistva suhtumise ja abi eest uuringu läbiviimisel.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Anita Rohtla
(*autori nimi*)

(sünnikuupäev: 04.04.1990)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
11-16aastaste põhikooli õpilaste uimastitarvitamine ja hoiakud uimastitarvitamise ja uimastitarvitajate suhtes

,
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on Kristi Kõiv
(*juhendaja nimi*)

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus/Tallinnas/Narvas/Pärnus/Viljandis, 14.05.2014 (*kuupäev*)

Kasutatud kirjandus

- Abel, K., Ahven, A., Denissov, G., Kutsar, K., Lõhmus, L., Neuman, A. & Talu, A. (2003). *National report on drug situation in Estonia*. Tallinn: AS Spin Press
- Abel, K., Ahven, A., Denissov, G., Kurbatova, A., Neuman, A. & Talu, A. (2003). *Narkomaania Eestis 2002*. Tallinn: AS Spin Press.
- Allaste, A. (Toim). (2008). *Koolinoored ja uimastid: 15-16-aastaste õpilaste legaalse ja illegaalse narkootikumide tarvitamine Eestis*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Allaste, A. (2001). Mitte ainult võitjatest. L. Hansson (Toim), *Miks Narva noored tarvitavad uimasteid?* (lk 124–141). Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Kirjastus.
- Kiianmaa, K., Salaspuro, M., & Seppä, K. (Toim). (2000). *Narkoloogia*. K, Seppä (Toim), *Hoiakud* (lk 87–90). Tallinn: AS Medicina.
- Kiive, E., Kull, M., Kuusk, E., Kõiv, K. & Saat, H. (2004). *Sotsiaalsete toimetulekuoskuste õpetus. Õpetajaraamat. 7.-9. klassile ja gümnaasiumile*. Tallinn: Kirjastus Ilo
- Kraav, I., & Kõiv, K. (2001). Sotsiaalpedagoogilised probleemid üldhariduskoolis. I. Kraav (Toim), *Õpilaste ja nende vanemate hoiakud uimastite kasutamise suhtes* (lk 77–99). Põltsamaa: OÜ Vali Press trükikoda.
- Narusk, A. (1996). *Noored ja uimastid: ESPAD ja 15-16-aastaste kooliõpilaste alkoholi ja narkootikumide kasutamise uurimus "Õpilane '95" Eestis*. Tallinn: Akadeemia Trükk.
- Archer, T., Ewalds-Kvist, B., Garcia, D., Jimmefors, A., & Mousavi, F. (2014). Swedish high-school pupils' attitudes towards drugs in relation to drug usage, impulsiveness and other risk factors. *PeerJ PrePrints*, 2, lk 1–22. Külastatud aadressil <https://peerj.com/preprints/254v2.pdf> .15
- Chan, H. C., Chui, H. C. (2012). The Chinese Youth Attitudes toward Young Drug Users scale: An initial scale development and refinement. *Drug and Alcohol Review*, 31, lk 477–482. Külastatud aadressil <file:///C:/Users/Anita/Desktop/chiiii.pdf>
- Goodman, R. (1997). The Strengths and Difficulties Questionnaire: A Research Note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38, lk 581–586. Külastatud aadressil

<http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.utlib.ee/doi/10.1111/j.1469-7610.1997.tb01545.x/pdf>

Goodman, R., Mullick, M., & Renfrew, D. (2000). Predicting type of psychiatric disorder from Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) scores in child mental health clinics in London and Dhaka. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 9, lk 129–134. Külastatud aadressil <file:///C:/Users/Anita/Desktop/cnxlkn.pdf>

Abel, K., Ahven, A., Allaste, A., Kutsar, K., Laastik, L., Neuman, A. & Talu, A. (2005). *Narkomaania Eestis*. Külastatud aadressil http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=20523/Narkomaania2005_A5%5B1%5D.pdf

Ahlström, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Guttormsson, U., Hibell, B., Kokkevi, A. & Kraus, L. (2011). *The 2011 ESPAD Report: Substance Use Among Students in 36 European Countries*. Külastatud aadressil http://www.espad.org/Uploads/ESPAD_reports/2011/The_2011_ESPAD_Report_FULL_2012_10_29.pdf

Bryan, A., Farrell, E., Moran, R. & O'Brien, M. (2000). *Drug-Related Knowledge, Attitudes and Beliefs in Ireland*. Külastatud aadressil <http://www.drugs.ie/resourcesfiles/research/2000/852-1614.pdf>

Flash Eurobarometer „Youth attitudes on drugs“: Analytical Report (2011) Külastatud aadressil http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_330_en.pdf

SDQ (Strengths and Difficulties Questionnaire) What is the SDQ? (2012) Külastatud aadressil <http://www.sdqinfo.com/a0.html>

Young Persons' Behaviour & Attitudes Survey 2010 (2012) Külastatud aadressil file:///C:/Users/Anita/Desktop/young_persons_behaviour_and_attitude_survey_ypbas_2010_-_secondary_analysis.pdf

Young Persons' Behaviour & Attitudes Survey 2013: Technical Report (2013) Külastatud aadressil <http://www.csu.nisra.gov.uk/YPBAS%202013%20Technical%20Report.pdf>

Young Persons' Behaviour & Attitudes Survey 2013: Topline Results (2013) Külastatud aadressil [http://www.csu.nisra.gov.uk/YPBAS%202013%20Top-Line%20Results%20\(Weighted\).pdf](http://www.csu.nisra.gov.uk/YPBAS%202013%20Top-Line%20Results%20(Weighted).pdf)